

den gröna

Fritänkaren

Nr. 74 Februari 1999

Sjunde årgångens nummer 3.

Innehåll :

Sveriges kulturella utarmning, <i>av Laila Roth.</i>	2
Insändarfloden (apropå Fritänkarteologin)	3
Den nye Pythagoras	4
Beethovens sonater, del 13, (nr 30)	4
En mässa för Annedal	5
Den rysliga resan till Ryssland - en rysare (del 6)	6
Sveriges största mordgåta löst	8
Europeisk turné, del 10	8
Lyckoresan, del 4	10
Doktor Axel Munthe och Eeva Kilpi	12
Låt ogräset växa! - <i>av Nils Sondefors.</i>	12
Filmer	13
Kulturkalender, februari '99	14
<i>Indien & Tibet :</i>	14
Nya vägar i Indien, del 3	14
Ödesresan, del 14	16
Expedition Tibet maj '97, del 18	18
P.S. om Fritänkaren	19

Detta nummer kan förefalla chockerande genom sin miljödebatt, där det mest chockerande elementet väl är doktor Sandys uttalande som aidsläkare. Vi vill varna för detta.

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men ägnar sig även gärna åt religion, politik och resor i avsikten att pejla de stora djupens underströmmar i världen och hålla koll på dem som ett slags spirituellt världsbarometer.

Den beräknas utkomma med 10 nummer årligen på svenska samt några på engelska, (som endast återger den svenska upplagens viktigaste artiklar i översättning.)

Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 - 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 200 kr (även i Danmark och Norge)
(i Finland: 150 mk)

Tvåårsprenumeration : 300 kr

Redaktionslut för detta nummer : 26.1.1999

Copyright © C. Lanciai med medarbetare och Nils Sondefors.

Letnany

72

Sveriges kulturella utarmning - en analys av Laila Roth.

Efter andra världskriget var Sverige jämte Schweiz Europas mest framstående och välartade länder till följd av att de hållit sig utanför kriget. Båda länderna har sedan dess en liknande utveckling att uppvisa. De vidmakthöll sin position i Europa i tjugo år. Sedan spårade Sverige ur.

Även Schweiz spårade ur på olika sätt men långsammare, lindrigare och mindre. Sveriges urspårning var mera drastisk och total. Vad som var en katastrof i Sverige var bara svallvågor i Schweiz.

Schweiz lyckades nämligen undvika att socialisera ihjäl sig. Socialismen i Sverige var berättigad på 30-talet och gjorde mycket gott under 40-talet, men mot slutet av 50-talet kunde den inte längre förnya sig och började då bli självdestruktiv mot det egna landet.

Denna självdestruktivitet visade sig först och främst i en kulturfientlighet, som saknar motstycke i Sveriges historia sedan Reuterholms förmyndarregering på Gustav IV Adolfs tid, vars paranoida politik ledde till förlusten av Finland. Vad Sverige förlorade denna gång var i stort sett all sin kultur.

Det började med attityder. Kultur betraktades och stämplades som snobbism och överklass. Denna trend gjorde sig Olof Palme till verktyg för när han blev skolminister på 60-talet. All kultur rensades ut ur skolorna i den enhetskolareform som Olof Palme genomförde med Tage Erlanders goda minne. Kvar blev ett stympat svenskt skolsystem dominerat av total kunskapsanarki utom inom vetenskaperna. Humaniora (stämplat som "överklass") ersattes med en militant vänsterrörelse besjälad av droger och en helt okritisk följsamhet mot Vietnams och Kinas diktaturer. Alla intellektuella som inte var socialister blev fullkomligt utfrusna och chanslösa i det svenska samhället.

Detta var bara början. Sedan kom oljekrisen vintern 1973, och hela samhället drabbades ekonomiskt. Plötsligt hade Sverige, som i 20 års tid förslösat sina resurser på utvecklingen av en offentlig sektor, inte längre kvar några tillgångar. Var skulle man ta alla de pengar som den ofantliga sektorns svulstighets överlevnad behövde? I ett socialistiskt samhälle fanns det bara ett svar: från kapitalisterna. Följaktligen flydde alla Sveriges kvarvarande rika från landet och tog sina tillgångar med sig, mest till England, där många av dem är ännu idag och beklagar Sveriges öde. Den socialistiska regeringens fall 1976 kom för sent, och den borgerliga regeringen, som fick den otacksamma uppgiften att ta över rodret efter ett skeppsbrott, fick det helvete som Olof Palme lovade dem när han ofrivilligt lämnade ifrån sig sin socialistiska maktfullkomlighet.

Europa hämtade sig gradvis efter oljekrisen och även Sverige ekonomiskt men aldrig kulturellt. Socialistisk ensidighet dominerade allt kulturliv i Sverige under 70-talet, ingenting annat var tillåtet, och i brist på pluralism förföll det mesta. Även Ingmar Bergman tvingades utomlands, och Sveriges duktigaste bokförlag, Bo Cavefors, tvingades i konkurs och utomlands genom myndigheters klumpiga övergrepp. Det var sedan inte mycket kvar av Sverige.

Under tiden gick England och Danmark med i EU jämte Spanien, Portugal och Grekland. På kontinenten och i England har man aldrig som i Sverige på 60-talet ägnat sig åt att angripa sitt kulturarv, sina konstnärer och sina lärare. Där var kulturen helt intakt och fann ny grogrund i EU:s alltmer konsoliderade säkerhet. Någon sådan grogrund har Sverige aldrig återfunnit.

Sveriges utarmning fortgick under 90-talet medan EU bara expanderade och blev starkare. För några år sedan gick Österrike, Finland och Sverige med i EU, men Sverige valde att hålla sig utanför EMU. Har Sverige råd med detta i sin fortgående utarmning? Är det blint för sin egen tragedi?

Min åsikt är att Sverige bara kan återfå sin förlorade kultur genom EU. Det valde att förstöra sin egen under 60-70-talet. EU begick inte samma misstag. Sverige, än är inte allt förlorat!

- Laila Roth.

Insändarfloden.

Det kommer alltid mycket insändare så här års, och denna gång har det bara handlat om den teologiska debatten utlöst av pinsamheten i Annedal. Om den ansvarige kyrkoherden därstädes har vi fått höra alla varianter från att han "gjort en humanitär insats" till att han är "inte bara en dubbelmoralisk hycklare utan även en kvalificerad skurk". Somliga menar att vår "katolska insändare" varit helt partisk medan andra menar att hela "Ecce Homo"-utställningen varit oförsvarlig från början och "märklig som symptom på Svenska Kyrkans självdestruktivitet".

Det tacknämligaste brevet kommer emellertid från vår chefsteolog i Himalaya, Johannes B. Westerberg, som kommenterat *hela* vår teologiska debatt:

"Bäste Christian, Gratulerar till din Fritänkarteologi! Du har ganska åskådligt fört fram och presenterat det fundamentala teologiska problemet : Är Gud personlig eller opersonlig? Bibeln representerar den personliga gudomen med alla dess självmotsägelser och dess enorma kontroversialitet, praktfullt belyst av den gamle räven Bernard Shaw, medan du låter Gaiateorin blotta ett av mysterierna med den opersonliga allomfattande gudomligheten som själva livet.

Som auktoritet på området (teologi är ju mitt enda yrke) är jag benägen att framhålla att det ena inte utesluter det andra. Jag anser inte heller att de mycket olika gudsuppfattningarna i Bibeln behöver motsäga eller upphäva varandra och tar därmed avstånd från Bernard Shaws sofistiska logik. De olika Gudsuppfattningarna i Bibeln måste ses mot bakgrunden av att Gud betraktades och tolkades olika under olika tidsepoker. Däremot håller jag med om att ett forcerat framhållande och återopande av en personlig Gud som auktoritet måste ställa till med olösliga problem, vilket hela Mellan-Östern-helvetet är en fasaväckande manifestation av, där ju den personlige Guden kan betraktas som boven i allt elände där.

Vad vi behöver är en helt ny teologi inför nästa årtusende. Bernard Shaw träffar som mest rätt när han åskådliggör kristendomens fundamentala misstag egentligen begånget redan av apostlarna genom etablerandet av deras missförstånd. Man behöver inte avskaffa Bibeln, men man behöver sannerligen gå till rätta med den och avfärda mycket av dess innehåll som absurt (både i Gamla och Nya Testamentet) men slå vakt om allt det uppbyggliga.

Asiens tankevärld har därmed mycket att lära oss och kanske i synnerhet buddhismen, som aldrig tagit avstånd från den opersonliga gudomligheten och egentligen inte heller från någon form av unitarism men däremot från alla polyteistiska absurditeter och vidskepelse i hinduismen, som buddhismen kan betraktas som den stora reformationen av. Och det finns ingen religion i världen som respekterar Livet högre än buddhismen. På den punkten ligger islam årtusenden efter i utvecklingen men även judendomen och kristendomen långt i lä.

Vad angår er kyrkoherde i Annedal, så har en sådan präst ingenting i en kristen kyrka att göra. Omskola honom till socialarbetare. Som sådan kan han kanske göra större nytta. Det är mitt förslag som teolog." (JBW är *ortodox* teolog. - Red. anm.)

"P.S. Gud är det mest omöjliga av alla begrepp att definiera. Den bästa definition jag har stött på var i ett gammalt konversationslexikon och löd som följer : *Gud = det som dyrkas.*"

Kommentar. Under julhelgerna har det danska programmet om *Thomas-evangeliet* i TV väckt stor uppmärksamhet, och många har bandat det på Video. Thomas var aposteln som sedan begav sig till Indien, och mycket talar för att han stått sin mästare mycket nära. Hans nyligen helt restaurerade evangelium är kliniskt fritt från legender, fabuleringar och spekulationer och består bara av vad Mästaren själv har sagt. Teosoferna menar att Jesus i själva verket levde hundratals år före Kristus och att kristendomen bara är en senkommen förvrängning och omtolkning av den riktige "förhistoriske" Jesus. Sådant motsägs av bl.a. detta Thomasevangeliums övertygande autenticitet, som troligen kommer närmare Mästaren än någon annan kristen skrift i dess övertygande förmedling av direkta ord från mästare till lärjunge.

Den nye Pythagoras.

I förra numret diskuterade vi Henry T. Laurency och hans voluminösa livsverk i form av utläggningar om esoterisk filosofi. Som komplement till dessa bastanta volymer har redaktör Lars Adelskog utgivit en mindre bok som han kallar "Förklaringen" och som utgör kontentan av Laurencys svårsmältbara massivitet där alla dunkelheter och svårbegripliga koncept på ett mycket enkelt sätt klargöres. Man skulle kunna kalla Adelskogs bok för ett slags idealisk katekes till hela esoteriken.

Vad det hela egentligen handlar om är Pythagoras gamla filosofi omstöpt i nya former och översatt till vår tid. Pythagoras kallade sin kosmologi för 'hylozoik', vilket innebär att världen och livet betraktas *både* andligt och materiellt, att allt består av båda elementen och att både en ensidigt materialistisk och en ensidigt andlig världsåskådning är fullständigt förfelade. Allt är besjälade av ande som över huvud taget är synligt och konkret och ej endast levande. Hela universum består av andliga partiklar som alla tillsammans utgör en enda oklyvbar enhet.

Pythagoras system är därmed ytterst enkelt och sakligt och går egentligen inte att vederlägga, då inga möjligheter i hans system utesluter några andra möjligheter. Emellertid föreligger ett problem: detta perfekta kosmologiska system måste utesluta hypotesen att det kan finnas en personlig allsmäktig Gud.

Detta är problemet, och det var detta problem som ledde till juden Rudolf Steiners avståndstagande från teosoferna och esoteriken för att i stället skapa sin egen antroposofi. Gudstrons oförenlighet med den esoteriska filosofin är dock esoterikens enda problem om det dock förefaller olösligt.

I sin kommentar till vår fritänkarteologi har Johannes B. Westerberg antytt att uppfattningen om en personlig Gud och ett opersonligt gudomligt väsen omfattande allt liv inte behöver stå i strid med varandra. Vi vill uppmuntra honom att utveckla vad han egentligen menar. Kan han lösa esoterikens problem med den personliga Gudsuppfattningen? Om vi känner honom rätt kan han eventuellt göra detta på ett mycket överraskande sätt.

Fortsättning följer förhoppningsvis.

Beethovens sonater (del 13)

Han upphör aldrig att förvåna oss. I den trettionde sonaten opus 109 träder han åter ut med en helt ny musik oss till mötes och öppnar därmed hela musikvärlden för den rena rama romantiken. Tonspråket i denna otroliga sonat är fullkomligt revolutionerande i sin totalt överraskande och magiska skönhet. Detta är ju redan Robert Schumann fix och färdig - men något decennium innan Schumann ens blev musiker.

Beethovens tre sista sonater komponerades medan han brottades med skapandet av "*Missa Solemnis*", med vilket verk han avsåg att tävla med Johann Sebastian Bachs stora H-moll-mässa. Nåväl, med detta lyckades han kanske inte riktigt, om dock *Missa Solemnis* likväl blev Bachs stora latinska mässas enda jämlike i musikhistorien. Men medan Bachs stora mässa är ljuvlig och sångbar hela vägen i en fullkomligt jämn god och oöverträffbar standard, så låter Beethovens fugor i *Missa Solemnis* minst sagt något egendomligt, och man kan förstå den gode Mendelssohns totala aversion mot Beethovens sista stilperiod - han vägrade dirigera *Missa Solemnis*. Emellertid finns det även i *Missa Solemnis* partier av enastående skönhet och dramatik - och det gäller främst då de sista satserna *Sanctus* och framför allt *Agnus Dei*, som är i sitt slag oöverträffbara tolkningar av dessa sakrala texter.

Mycket av orenheterna och klangbesynnerligheterna i Beethovens sista stilperiod är honom förlåtet om man bara vet att han var döv. Men hur i all sin dar kunde han i sin totala dövhet komponera ett så genommusikaliskt och fullkomligt rent musikaliskt verk som den trettionde sonaten, som är fullkomligt enastående i sin rena musikaliska skönhet? Vi återkommer till denna problematik.

I den första satsen tar han upp en av sina älsklingsmelodier, som redan har återkommit i ett antal av hans tidigare sonater. I denna dess sista variation är den glada melodin hurtigare än någonsin men försvinner strax i mycket romantiska utsvävningar av närmast impressionistisk-expressionistisk karaktär. Redan här har Beethoven uppfunnit den nya romantiska musiken och drivit den till sin yttersta perfektion för piano. Det är inte bara Schumanns tonspråk som redan här är helgjutet och fullkomnat utan även Chopins. Han har utvecklat vad han redan börjat utforska i *Hammarklaversonatens* stora långsamma sats men lämnat Bachs världar bakom sig för att visa vägen rakt ut i romantiken.

Andra satsen kan lätt misstas av en novis för rena rama Schumann - det är precis som ett av hans allra *schwungfullaste* *Fantasiestücken*. Faktum är, att denna sonat kom att få enorm betydelse just för Schumann och dennes tonsättarskap. Det är som om Beethoven genom denna sonat hade framfört Robert Schumann och hela dennes musik.

Den tredje satsen är sedan Beethovens mest mirakulösa variationssats hittills. I motsats till de andra sonaterna i slutperioden saknar denna sonat sin hemska fuga, men delar av dessa variationer kommer ganska nära - och låter då som värst. Men skönheten segrar, magin slår igenom, romantiken bryter ut, och Beethoven har kanske presterat sin hittills allra mest formfulländade och musikaliska sonat.

Men hur är det väl möjligt då med hans totala dövhet? Vissa har spekulerat i detta mirakels natur och kommit fram till, att liksom blinda rätt ofta lyckas utveckla ett annat andligt kompensationsinne i stället för synen, så är det inte otänkbart att Beethoven kompenserat förlusten av sin hörsel med ett slags inre audiellt sjätte sinne. Det är egentligen den enda tänkbara förklaringen till miraklet. Det förekommer inga fel i hans sista periods kompositioner, hur gräsligt de än kan låta ibland, utan det är alltigenom rent musikaliskt sett den renaste tänkbara musik med en korrekthet och snillrikhet som är oöverträffad.

Det är kanske lika bra att lämna denna problematik därhän och bara konstatera det otroliga miraklet i denna oförnekliga manifestation av andens seger över fysikens och naturens begränsningar.

En mässa för Annedal.

Den 7 februari på kvällen framförs åter igen i denna kyrka Michael Waldenbys märkliga julkantat för fjärde gången efter ett uppehåll på några år - den har saknats under tiden och borde absolut framföras årligen. Det uppseendeväckande verket

komponerat till en dikt av Oscar Levvertin, som varken är profan eller sakral men både religiös och gammalnordiskt halvhednisk, har på sätt och vis återintroducerat den nordiska romantiken i musiken. Därigenom är verket absolut en milstolpe i nordisk musikhistoria - framtiden kommer troligen att bekräfta detta. Leve den romantiska, rena och musikaliska musiken! Leve Annedal och dess musikanter! Kom till konserten!

Den rysliga resan till Ryssland - en rysare (del 6)

Vi återvände hem med tunnelbanan, men då middagen idag var tidig, då alla danskar skulle gå på Mariinskij för 55 dollar, så fick jag tid att på egen hand ge mig ut på staden under kvällen. Jag åkte då ut till Siennaja, Hötorget, platsen för finalen i Dostojevskijs roman "Brott och straff", när Raskolnikov mitt på torget kysser gatstenarna och bekänner sitt brott för hela torget, som tar honom för en dåre, vilket förstås han är, men en ärlig sådan.

Jag har aldrig upplevat så mycket liv i Sankt Petersburg som det var ute på Siennaja. Torget är stort, och där var en marknadsfest utan like. Överallt var det folk i farten med olika ting. Två musikanter, den ena med dragspel, den andra med gitarr, höll en underbar konsert med fart och kläm för allt folket medan båda sjöng till i fullständigt uppsluppen musikantglädje. Hade jag haft kameran med mig hade jag där fångat resans bästa bild. Ett fyllo råkade slå sönder sin fulla flaska mot en bodknut, varpå han förargad sparkade vodkaflaskbitar över hela torget. Vackra ungdomar, tiggargummor, smarta affärsmän, hela skalan av allt mänskligt liv fanns här på Siennaja, platsen där Raskolnikov slutligen sonade sitt brott. Under 1860-talet bodde Dostojevskij här i närheten och skrev där sin roman, och alla Raskolnikovs promenader i staden rör sig omkring Siennaja och utmed kanalerna, främst Griboriedovkanalen, därifrån.

Jag följde denna idylliska kanal till Teatertorget för att spana in Mariinskij och fortsatte därifrån till Isakstorget med Isakskatedralen och hotell Astoria. Därifrån gick jag till Dekabristtorget och Bronsryttaren, som onekligen är en effektfull staty, vad man än må tycka om typen den föreställer. Man kan trösta sig med att det var Katarina II som lät uppföra statyn. Hon är hela denna enorma sjuka och absurda stads stora försonande faktor för alla tider. I sin största opera "Spader Dam" är det inte Pusjkins utan hennes tid som Tjajkovskij sökt sig till och velat ge sin hyllning om inte föreviga.

Därifrån återvände jag längs Nevan förbi Vinterpalatset och Eremitaget, dök in i den underbara Sommarträdgården och passerade sedan Konsternas Torg med Ryska Muséet och Pusjkinstatyn på vägen tillbaka till Gostinnyj Dvor och metron tillbaka till hotellet. Det hade varit en idealisk tretimmarspromenad i fullkomligt sagolik solnedgång, och jag beklagade bittert att jag lämnat kameran hemma denna resans kanske enda riktigt vackra afton.

Sankt Petersburg är en solnedgångsstad. Hela staden vätter åt väster och är som gjord för att översköljas och förgyllas av de allra vackraste solnedgångar, särskilt under sommaren, och kanske särskilt under röt månaden, då Raskolnikov irrade omkring i staden under extatiskt grubblande över sin stora uppgift i livet, som bara var ett högst tarvligt och onödigt brott.

Den sista torsdagen verkade det dock vara vackert väder på riktigt för första gången. Åtminstone såg det ut så och började det så. Jag begav mig till Ryska Muséet, det flotta palatset med vita pelarrader och Pusjkin utanför på en sockel i en teatralisk gest full av poetisk recitation, där jag besåg de helt inhemska samlingarna under två timmar. Den ryska konsten började tydligen med Peter den Store och talrika ensidigt förskönande avbildningar av honom. Hans ansiktsuttryck har bara

två variationer: antingen är han vred på gränsen till vansinne, eller också ser han krampaktigt lidande ut, som om han var allvarligt störd i sitt innersta, vilket han hade skäl till att vara.

Mera behaglig var konsten under Katarina II, då det tydligen även förekom andra porträtt än bara av henne. Hon var ingen skönhet precis, men alla porträtt och statyer av henne utstrålar en omisskännlig mänsklig värme och konstruktiv omtanke, som av en mycket god moder. Den karaktär hon kommer närmast är väl drottning Elisabet I av England. Båda betecknade sig som mödrar för sitt land och sitt folk, som de uppriktigt älskade.

Paradporträttet av tsar Paul I, hennes misslyckade son, är pinsamt avslöjande. Han var obeskrivligt ful med sin tillplattade uppnäsa och sin mycket dumma uppsyn. Till och med dären Peter III såg bättre ut. Alexander I, Nikolaj I och Alexander II saknar man sedan, men det finns två underbara porträtt av Alexander III och Nikolaj II vardera. Alexander III framställs läsande en rapport, en Herkules med vulkaniskt obegränsad energi, den siste duglige tsaren och kanske den dugligaste, som själv kunde hjälpa till att lyfta järnvägsvagnar tillbaka på spåren när hans tåg spårat ur. På detta ytterst karakteristiska porträtt får man just det intrycket, att han när som helst kan explodera av kraft och energi.

Nikolaj II ser likadan ut på båda sina porträtt: utsägligt blid och snäll. Han är en skönhet. Han var tsaren, som före sitt bröllop med prinsessan av Hessen var obrottsligt trogen sin balettdansös till älskarinna, den polska ballerinan madame Kshessinska, som levde till efter det andra världskriget. Hon brukade berätta, att han var den sista gentlemanen i Europa, som under pauserna i teaterföreställningen tog på sig hög hatt och ställde sig vid orkesterdiket för att kolla in hela publiken, ett vanligt bruk i Paris under Napoleon III:s tid. Den siste tsaren dog med de sista romantiska traditionerna från 1800-talet.

Målaren av Nikolaj II:s båda porträtt är Ilja Repin, 1800-talets kanske främste porträttmålare. Han har målat Tolstoj, Musorgskij och andra men är kanske mest känd för sina monumentalmålningar av kosacker, pråmdragare vid Volga och andra folksliga motiv. Man ser på hans konst att han hade en stor ukrainsk humor. Han verkar nästan vara den ende glade konstnären i hela 1800-talets Ryssland, utom Gogol, ibland, (också från Ukraina).

Några andra ryska konstnärer lägger man också märke till. Det är främst Repins lärare Kramskoj, en nästan lika lysande porträttist, den bedårande landskapsmålaren Sjiskin och den dramatiska monumentalmålaren Brullov, som till exempel har målat "Pompeiiis sista dagar" med eldsprutande vulkan, rasande stad och alla människor i kaos och plötslig panik. Av modernisterna är den som mest skiljer sig från allmänt kaos och dunkelt bluffmakeri resenären Nikolaj Roerich, som målade sagomotiv och exotiska motiv från sina resor främst i Himalaya i en mycket skarp kolorit och expressionistisk tydlighet, som ibland påminner om Gallén-Kallela, som dock är bättre.

Från Ryska Muséet gick jag till "Kyrkan på Blodet", den kyrka vid Griboriedovkanalen som uppfördes på stället där tsar Alexander II mördades. Jag ställde mig i den långa kön för att få betala 15 rubler i inträde, och när jag kom fram till kassan frågade kassörskan mig om jag var turist. Jag kunde inte neka och hänvisades då till ingången. Jag hade alltså stått förgäves i den långa kön. Vid ingången krävdes jag på 100 rubler för att jag var turist. Bara ryssar släpptes in för 15 rubler. Jag gav demonstrativt fan i alltihop. Hemma fick jag senare veta att flera av danskarna reagerat precis som jag.

(forts. i nästa nummer.)

Sveriges största mordgåta löst.

Vårt kanske intressantaste jultext i år var vår kollega Carl O. Nordlings senaste rön i utredningen av mordet på Carl XII för 280 år sedan. Vi har aldrig tvivlat på att hjältekonungen blev mördad av sina egna, vilket även danska och norska experter alltid på goda grunder hävdar. Ingen svensk vågade någonsin befalla sig med en sådan teori förrän 200 år efter mordet. När teorin över huvud taget tänktes vågade man bara uttrycka den genom omskrivningar och ytterst långsökta antydningar, vanligen med referens till Gud som den enda som någonsin kunde veta sanningen.

Ännu idag förekommer denna svenska skugggräsla på området, det har viskats tystare om Carl XII:s död än om Olof Palmes, och först under senare år (efter det kalla krigets avslutning) har man på allvar börjat ge sig i kast med att skingra skuggorna och rädsan.

Enklarest tar man i tu med saken på klassiskt kriminologiskt vis genom att söka efter motivet. Vem gagnade mordet mest? Det finns bara ett svar. Precis som i fallet med mordet på president Kennedy var den som mest tjänade på affären den som fick den största makten efteråt, efter Kennedy president Nixon, efter Carl XII kung Fredrik I av Hessen, gift med Carls lillasyster. Indicierna styrks i båda fallen av det faktum, att Nixons karriär hade varit slut om bröderna Kennedy hade fått leva, och Fredrik I hade aldrig fått kronan om Carl XII fått leva. Den hade i stället gått till Carl XII:s äldre systers son, som hade den närmaste arvsrätten.

Carl Nordlings utläggning kart- och klarlägger hela den intrikata politiska situationen: konungen stod inför ett storpolitiskt genombrott när alla hans planer sköts i sank genom mordet. Görtz var i mordets ögonblick på väg till honom med en diplomatisk storseger i bagaget: fred med Ryssland genom tsar Peters äktenskap med Carls systerson och närmaste arvinge. Detta traktat skulle utesluta Fredrik och hans familj från successionen. Görtz stod i vägen men kunde inte röras så länge konungen härskade. Carl Nordling utpekar generalmajor Carl Cronstedt (1672-1750) såsom mördaren, en artilleriexpert som visste allt om mantlade kulor och som redan tidigare saboterat konungens politik. Denne man såg sedan till att baron Görtz avrättades omedelbart efter konungens död genom Sveriges historias skändligaste justitiemord, uppmärksammat bl.a. av Daniel Defoe. Därigenom var fredstraktaten med Ryssland och förlovningen mellan tsaren och svenske tronföljaren omintetgjorda, den mördade konungens levande yngre syster kunde göra sig till drottning, Fredrik fick bli kung, det ryska kriget förlängdes med ytterligare två år vilket Finland mest fick blöda för, och baron Carl Cronstedt synes ha levat i största välmåga i alla den glade kung Fredriks levnadsdagar under hela dennes trettioåriga regeringstid.

Europeisk turné, del 10.

I Patras öppnade sig en helt annan värld, även om ankomsten till Patras också medförde en katastrof: Det fanns ingen färja över till Italien lördagen den 28.3. Enligt alla tidtabeller och internationella föreskrifter skulle det gå en färja över till Brindisi varje kväll klockan 23, men HML (Hellenic Mediterranean Lines) hade av någon anledning uppskjutit all sin färjtrafik till april, och Adriatica (den italienska motsvarigheten) gick bara varannan kväll och inte ens det: bara tre kvällar i veckan, helt i strid mot alla internationellt publicerade tidtabeller. Så det var bara att tillbringa ytterligare en grekisk natt i Patras. Där fick man för det. För att man haft för bråttom med att ta sig från Pythion till Thessaloniki och Athen hade man fått extra supplementavgifter på 5400 drakmer plus en kall natt på stationen i

Thessaloniki, och för att man lämnat Athen för hastigt tvingades man till en extra natt i Patras. Men vem hade ens kunnat ta reda på det i förväg?

Patras' vandrarhem är ett charmerande litet hus i norra ändan av staden med trädgård och katter, en charmerande liten gammaldags oas mitt i den galnaste Patrastrafiken. Natten blev kall då detta vandrarhem naturligtvis inte hade någon värme det heller - dock var det här 14 grader på rummet mot Athens 12. Som rumskamrat fick jag en intressant gammal dansk, som besökt Athos och där rejält förkyllt sig under en fem timmar lång övlig gudstjänst. För att få besöka Athos måste man gå igenom omständliga byråkratiska instanser och betala en hel del pengar för allt besvär man därmed vållar dem - byråkratisk praxis, som håller byråkraterna i gång och levande. Han hade försökt besöka de båda klostren i Kalavrita men hindrats av de ofantliga snömassorna - han tänkte göra ett nytt tappert försök under söndagen. Jag inväntar med spänning hans återkomst och noggranna rapporter.

På söndagen i Patras infann sig våren, så att man för första gången under resan nödgades klä av sig handskar och ylletröja till att börja med. Något mera välkommet än denna smäktande för årstiden helt naturliga värme hade man inte kunnat möta. Jag firade dagen med att besöka den ortodoxa katedralen (den största på Balkan utom Alexander Nevskij i Sofia), som gör ett mycket lättare och ledigare intryck än den i Sofia ehuru Alexander Nevskij är mera pampig och imponerande genom sin slaviska tyngd. Katedralen i Patras är rikt utsmyckad med underbara fresker och mosaiker i hela kyrkan utom fantastiskt snideri och mönstringskonst i sten och trä i överallt ljusa och lätta färger. Därifrån gick jag upp till de gamla ruinerna och fästningarna ovanför staden, men fastän Patras' läge är underbart kan dess panoramavyer inte tävla med Athen eller Palermo.

Lunchen intog jag hos Nikolas Faros i centrum med Georgios som pratglad underhållare och värd. Hans stora dröm var att få resa till Israel. Han var en mycket ortodox kristen som blint trodde på att Vatikanens dagar var räknade, och han frågade mig om jag trodde att Konstantinopel en dag åter skulle kunna bli grekiskt. Jag trodde inte på en sådan möjlighet, medan jag däremot trodde att Turkiet kunde bli en del av Europa. Mot denna möjlighet ställde han sig dock som grek avvisande. Men det var underbart att prata med honom, hans restaurang är kanske den bästa i Patras och åtminstone den bästa av de tre jag provade, och det blir ett nöje att återse honom i framtiden.

På kvällen mötte jag åter min gamle danske vän på färjan till Brindisi. Han hade gjort två försök under dagen att ta sig upp till Kalavrita men misslyckats båda gångerna. Det hade varit för mycket snö.

Färjan dominerades helt av amerikaner. Med som däckspassagerare var en amerikansk negress, som med sin höga röst, sin outtröttliga pratgladhet och sin kroniska förmåga att avbryta alla andra fullständigt behärskade hela sin omgivning. Det var bara att hålla sig ur vägen för henne. Med på färjan var även några portugiser och några kanadensare, som helt kom i skuggan av amerikanerna, som helt dominerades av negressen.

De mest sympatiska av dessa amerikaner var en familj, vars överhuvud, fadern, var finskättad. Vi hade en del givande konversation, men när vi kom in på miljöfrågor och globala problem sköt han allt mänskligt ansvar ifrån sig och ville inte fortsätta. Han hade tjänat sina pengar och gjort sin plikt för sin familj - resten av världen, dess framtid och dess öde rörde honom inte i ryggen. För honom existerade det ingen miljöproblematik. Han var bara en egoistisk människa med ansvar för ingenting annat utom sin familj. Punkt, slut: *"That's your problem, not mine."* Framtiden fick jag och min generation bekymra oss om, menade han, och jag fann hans helt frivilliga blindhet och uttalade ansvarslöshet ofattbar. Men han var inom bilindustrin, och Amerika står för merparten av alla gifter som släpps ut i atmosfären

och bidrar till den globala växthuseffekten. Han var av den typiskt amerikanska meningen, att "det går inte att bevisa att växthuseffekten är människans fel".

I Brindisi var allt sig likt. Jag hade min traditionella festmiddag hos Gino's, där ingenting någonsin tycks förändras, vilket bara är positivt. Jag vet inte i hur många år jag redan varit årlig stamkund där, men de känner igen mig varje gång och ser liksom jag fram emot nästa årliga sammanträffande. Att hos dem åter få uppleva den italienska maten med en perfekt spaghetti *al dente*, en generös halvliter italienskt vin och en riktig *espresso stretto* var mer än tillräckligt för att jag genast skulle glömma all min bittra saknad av det ändå trots allt oöverträffbara Grekland.

Min gamle danske vän hade en dag kvar av sitt Inter-Rail-kort och avreste halv 7 mot Zürich. Alla amerikanerna försvann i riktning mot Venedig, Milano eller Rom, medan jag ensam tog vägen västerut mot nya outrannsakliga öden på Sicilien, något försenad, men förhoppningsvis ändå med tillräcklig tid kvar för att besöka vänner i Catania, Marsala, Palermo, Rom, Genua och Torino före påsken i Verona om tio dagar. Det blir en spännande resa.

Natten på tåget kunde överlevas då det denna gång faktiskt förekom värme i tåget. Dock fick jag byta kupé ett antal gånger innan jag fann en där fönstret kunde stängas till helt och där till och med värmen fungerade.

(Forts. i nästa nummer på Sicilien.)

Lyckoresan, del 4.

På mitt vandrarhem vid Sofiakyrkan i Konstantinopel blev jag bättre mottagen än någonsin. Numera ingick till och med frukost i övernattningen. Dessutom hade jag turen att genast få tag på doktor Sandy. Han var på ett ganska syrligt och kritiskt humör den här gången.

"Du kommer för sent. Den bästa säsongen är över. Det var vackert till för fyra dagar sedan, men nu är vi inne i en ostadig period. Jag hade gärna följt med dig in i landet tidigare, men nu är det inte så roligt längre." Han visade på himlen. Den östra horisonten täcktes av en mur av mörka moln. Solen lyste bara i Konstantinopel, och det var bara min andra vackra dag på min sju dagars resa.

"Varför kommer du hit egentligen? Reser du till någonting, eller reser du bort från någonting?" Detta var en samvetsfråga. Jag måste erkänna att jag mest reste bort för att få distans till mitt arbete. "Naturligtvis känner jag mig smickrad över att du kommer så långt och träffar mig, och jag hoppas att du fortsätter med det. Men jag avråder dig från att stanna i Turkiet den här gången. Du är för sent ute. Jag beklagar. Jag skulle råda dig att snarast återvända hem till ditt arbete. Res ner till Grekland, njut av en smula värme där och kanske på Sicilien men res hem sedan."

Han ville veta allt om mitt arbete hemma och varför jag behövde komma ifrån det. Mina förklaringar bara befäste honom i hans diagnos: mitt arbete behövde mig bättre än misslyckade länder som Turkiet.

Vi pratade mycket om den ryska krisen. Han var mycket negativ. "Det finns dårar i EU som anser att EU borde expandera till vilket pris som helst och snarast omfatta både Ryssland och Turkiet. EU borde aldrig omfatta varken Ryssland eller Turkiet. Låt hela Europa för övrigt komma med, släpp in hela Baltikum och Balkan utom Albanien, men släpp för all del inte in något muslimskt land. Släpp in grekiska Cypern och Israel också, men aldrig Turkiet. Varför vill Turkiet in i EU? Bara därför, att det i egenskap av EU:s i så fall fattigaste land skulle få de största bidragen. Och varför ställde ryssarna till med sin ekonomiska kris i augusti och hindrade avsiktligt Tjernomyrdin från att göra något åt saken? Bara för att klämma EU och Tyskland på mera pengar och lån. Ryssland lever redan på Tyskland och har blivit bortskämt av

Tyskland och vant sig vid att få vad de vill därifrån om de bara tigger. Ryssland måste lära sig att klara sig själv utan tsarer, utan kommunister, utan enpartistyre och utan maffia. Först när Ryssland kan stå på egna ben om tidigast 20 år kan det komma med i EU.

Finnarna och balterna känner ryssarna, och grekerna känner turkarna. Håll världens två största bluff- och svindlarnationer utanför EU för Europas skull, det säger jag bara!"

"Men Turkiet är inte något muslimskt land. De har kört muslimerna ut från parlamentet, och dess sekulära konstitution håller."

"Du har helt rätt, men Turkiets uppgift är en annan än inom Europa. Turkiets mission ligger österut åt Centralasien till och hos dess egna släktingar turkmenerna, turkestanierna, tadjikerna, uzbekerna, kazakerna och kirgiserna. Dessa länder och folk kan turkarna civilisera och vinna åt fred och andlig odling. Med dem kan turkarna få bättre kontakt än något annat folk, de kan lyckas där ryssarna misslyckats, där har Turkiet sin framtid. Inte i Europa. Europa klarar sig bäst utan Turkiet och Ryssland, Ryssland kan bara själv lära sig stå på egna ben, och Turkiet kan göra mera för Centralasien än vad Europa kan göra för Turkiet."

Trots hans nedvärderande och nästan beskt fördömande utlåtanden om Turkiet var det ändå i detta land han bodde och egentligen hans personligt utvalda hemland. Han förstod turkarna och trivdes med turkarna, deras enkla hederlighet och nästan ödmjuka anspråkslöshet var ett sätt att leva som passade honom, och det fanns ingen mentalitet i Europa han trivdes bättre med, hur mycket han än alltid framhöll grekerna. Jag får alltid det intrycket av honom att han trivs i Turkiet därför att det är ett land där det är lätt att försvinna. Man är ingen särskild, man behandlas vänligt av alla, livsstilen är enkel och billig, och det är ett mycket lätt land att få vänner i och att komma i nära kontakt med vem som helst i.

Ändå var han samtidigt bittert desillusionerad på Europas största stad Konstantinopel, som hade kunnat vara en av världens vackraste.

"Har du sett den andra James Bond-filmen, *'From Russia With Love'*? Där ser man i en sekvens Konstantinopel från vattnet år 1962. Det är en oföreglömlig skönhetsupplevelse. Allt är grönt och idylliskt. Betrakta exakt samma stad från samma vatten idag. Vad ser du? En storstadsöken av skyskrapor som trängs om att överträffa varandra i sterilitet och omänsklighet och utan ett träd eller grönt grässtrå kvar någonstans. Vattnet är utfiskat och förgiftat och stinker av olja och diesel, och staden, en av de största stadsbildningarna i världen, är ett monstrum av ohygglighet i stil med São Paulo och Mexico City. Allt är bara förödande omänsklighet med allt oftare exploderande terrorbomber, kriminalitet och prostitution, droger och Aids - och denna dödsstad för 14 miljoner är bara ett symptom på hela världen. Vädrats balans är rubbad över hela världen med väderkatastrofer överallt som resultat, sedan 1970 har människan förstört 30% av alla världens skogar och påstår sedan att klimatförändringarna med översvämningar och naturkatastrofer är ett obegripligt fenomen som människan inte är skyldig till, medan Indien har 10 miljoner aidssjuka, vilket bara är en procent, medan länder i Afrika har mellan 50-70% sjuka i Aids.

Människan har blivit ett monstrum. Hon har förstört sin egen värld och fortsätter att göra det utan att bry sig om det och utan att ta något ansvar. För hennes rätt att ha roligt är allting tillåtet, och ingenting är heligare. Hon betar sig som om det var hennes rättighet att förstöra världen bara emedan hon lyckats ta kontroll över den. Kan då någon förebrå mig för att jag inte velat sätta ett enda barn till denna värld? Vedergällningen måste komma, och naturkatastrofer är inte tillräckliga. Om det är något som människan har förtjänat och enbart har sig själv att skylla för, min vän, så är det Aids."

Det oerhörda i sådana ord för en läkare gjorde honom plötsligt lika fruktansvärd som en kejsar Konstantin eller Justinianus eller som en av de mest förfärliga gamla

sultanerna. Likväl var han bara en lika skotsk läkare som James Herriot i färd med att ställa diagnos och förbereda behandlingen av en patient som var mer illa ute än vad hon själv var medveten om.

(forts. i nästa nummer.)

(Fritänkaren tar inte ställning till doktor Sandys uttalande utan endast dokumenterar.)

Doktor Axel Munthe och Eeva Kilpi.

Båda tog parti för naturen mot mänskligheten. Därmed är det väsentligaste sagt om båda. Deras ställningstaganden var båda så modigt radikala, att detta enda initiativ dominerar i lyskraft hela deras livsverk. Dock gjorde de det på mycket olika sätt, doktor Munthe med humor och försynthet i det att han på ett mycket filosofiskt och klokt sätt framhöll djurens fördelar och mer sympatiska drag gentemot människans, främst i hans skildringar av djuren på zoo, som kulminerar i hans stilla betraktelse, att djuren från sina burar snarare tycks beklaga människans tragiska instängdhet i sin sjuka och giftiga civilisation än sin egen fångenskap i sina löjliga burar. Eeva Kilpi är mera radikal och tar resolut parti för hela naturen mot allt mänskligt och åskådliggör detta på ett överväldigande sätt genom sina skildringar av kalhyggenas barbari och dessas vittnesbörd om människans fullkomligt vetlösa destruktivitet som måste innebära livsfara för hela naturen och allt liv.

Doktor Axel Munthe levde en ungarls stilla filosofiska liv som läkare för societeten i Paris och Rom, vilket gav honom pengar till att bygga sin behjärtansvärda villa San Michele på Capri, som fortfarande utgör ett internationellt svenskt kulturcentrum, och dog 95-årig efter ett ytterst hälsosamt liv. Han skrev tre böcker: den berömda "Boken om San Michele", som översatts till de flesta kulturspråk, den tidigare lilla novellsamlingen "En gammal bok om människor och djur", samt stridsskriften "Röda Korset och Järnkorset", en av de mest fruktansvärda och träffande anklagelseskrifterna mot militarismen som någonsin skrivits, enligt vissa bedömare. Alla tre har en enastående originell personlighet att uppvisa med en klokhet som övergår denna världen uttryckt genom oemotståndlig charm och vältalighet.

Eeva Kilpi från Karelen lever ännu och är bara 70 år gammal och kommer förhoppningsvis ännu att skriva en hel del poesi och nyttiga böcker. Hon är en av den finskspråkiga litteraturens mest intressanta representanter idag och läses och översätts flitigt. Mest berömd är hennes poesi samt den ytterst väl skrivna och lyriskt stämningsmättade romanen "Bröllopsdansen". Hennes diktning är utsökt återgiven på svenska av den kvalificerade finländska översättarinnan Kerstin Lindqvist från Borgå.

Låt ogräset växa ! - av Nils Sondefors.

Var glad för vart strå som växer,
för varje ört som gror.
De är ett tecken på livets groende under.
Tänk då den dag livet inte gror,
då själva livet inte härdar ut.

Då är undergången nära,
livet då tar slut.
Men vad är då ogräs?
Det är bara den växt som på platsen,
som på stället härdat ut.

© Nils Sondefors 1996.

Filmer.

Det intressanta filmutbudet har fortsatt efter jul och erbjudit pärlor både på bio och på TV. Den franska filmen "Änglars drömliv" om två väninnor i Lille av den debuterande filmregissören Erick Zonca är ett exempel på modern men klassisk socialrealism, där verkligheten utmålas just som den är i klartext utan förskönande Hollywoodkulisser i en mycket enkelt berättad berättelse om livets och dödens lagar, som får ett oanat djup genom framställningen av patienten i koma som gradvis (genom troligen den ena väninnans ansträngningar) återvänder till livet. Filmen är gripande och mycket intressant som välbehövligt alternativ till allt bedrägligt trams från Hollywood.

Som praktexempel på att Hollywood dock även kan producera annat än trams framstår den nya versionen av "Zorro - den maskerade hämnaren" med Anthony Hopkins som praktfull gammal fäktare. Denna välskrivna film är en fest för ögat från början till slut med en hejdundrande inledningsscen, passionerad kärlek i spanska danser och fäktningsscener, makalösa skådespelarprestationer, operamässig dramatik och romantisk ödestragik som fått det att vattnas i munnen på Puccini, och framför allt fullständigt enastående stuntscener - personförteckningen efter filmen upptog minst 40 olika stuntmän. Den mest minnesvärda av alla är väl ridsenen i fullt dagsljus, där den ena efter den andra av soldaterna försvinner då Zorro tar dem en och en bakifrån - i full galopp allesammans. Och äntligen en Hollywoodfilm utan någraäckliga liggscener! Erotik förekommer minsann ändå men är kanske desto effektivare utan nakenhet. Det är dock Anthony Hopkins främst som höjer denna vackra romantiska film till något utöver de vanliga Zorroskrönorna.

Av TV-filmerna minns man särskilt två från jul: den mycket gripande schweizisk-producerade dokumentärfilmen om saltbärarna i Tibet, som färdas i månader till häst för att hämta salt från en sjö som de sedan lever torftigt på inkomsterna av hela året, en mycket lågmäld och jordnära, mänsklig och alltigenom naturlig film. Den andra var filmen om Knut Hamsun av Jan Troell med Max von Sydow och Ghita Nörby som man och hustru i traumatiskt familjedrama i kläm mitt i världspolitiken och med alkoholiserad dotter med scener som skrivna av Ibsen - man kan knappast tänka sig något mera nordiskt. Filmen var ingen publikfriare, då ämnet för de flesta var tämligen obehagligt, men desto mera sevärd för allmänbildningens skull. Knut Hamsun försökte verkligen göra vad han trodde var rätt, men så blev det så totalt fel ändå. Så här långt efteråt kan man tycka att segrarna i kriget kunde ha lämnat paret Hamsun i fred, då de var gamla och sönderlitna och egentligen bara offer för sina egna självbedrägerier; men andra världskriget med dess ohyggliga förluster och offer krävde räfst, och ingen som deltagit kunde gå fri, inte ens det gamla stackars paret Hamsun.

Av andra filmer etsade sig en kanadensisk i minnet byggd på en roman av Desmond Bagley om en geolog som anlitas för att undersöka terrängen för ett gigantiskt dammbygge. Det låter ju enkelt, men geologen vet inte vem han är efter en bilkrasch i vilken tre medlemmar av den ledande familjen mot dammbygget omkommit och han ensam överlevt. Det utvecklar sig till en mycket intrikat och

spännande intrig, där dramat kulminerar i ett väldigt jordskred som river med sig hela dammen, vilket geologen varnat för, varför man försökt ta livet av honom. Situationen som sådan är brännande aktuell på åtskilliga liknande projekt runt hela världen.

Den andra stora miljöfilmen under perioden var John Frankenheimers "*The Burning Season*" (1994), filmatiseringen av mordet på Chico Mendes, mannen som försökte rädda Brasiliens regnskogar. Filmen är sevärd både för dess engagemang och för allmänbildningens skull, då den i detalj skildrar hela historien om Chico Mendes öde, förhistorien, om hur hans föregångare som gummitapparnas fackföreningsledare redan han blev mördad, hela den politiska problematiken och miljödebatten. En hotfull stämning dominerar hela filmen som kulminerar i mordet, som framstår som en oundviklig tragedi från början. Chico Mendes visste vad han gjorde när han gav sitt liv för Amazonas regnskogar

Kulturkalender, februari '99.

- 1 : Hugo von Hofmannsthal 125 år.
- 3 : Gertrude Stein 125 år.
  - 80 år sedan Nationernas Förbunds första sammankomst i Paris.
  - 30 år sedan Yassir Arafat blev ledare för PLO.
- 9 : 50 år sedan Giuseppe Mazzini utropade staden Rom till republik.
- 11 : 50 år sedan doktor Axel Munthe avled 95 år gammal.
  - 70 år sedan Vatikanstaten bildades.
- 12 : Charles Darwin och Abraham Lincoln 190 år.
- 14 : 10 år sedan Salman Rushdie dömdes till döden av Iran.
- 15 : Sir Ernest Shackleton 125 år.
- 16 : Fidel Castro 40 år som president.
- 17 : Yassir Arafat 70 år.
- 18 : Len Deighton 70 år.
- 19 : 40 år sedan Cyprens självständighet.
- 21 : Robert Mugabe 75 år.
- 23 : Erich Kästner 100 år.
  - 75 år sedan president Woodrow Wilson avled, initiativtagaren till
  - Nationernas Förbund.
  - 80 år sedan Benito Mussolini startade fascismen.
- 25 : Paul Julius von Reuter 100 år, startaren av nyhetsbyrån.
- 27 : 1725 år sedan Konstantin den Store blev kejsare.
- 28 : Charles Blondin 175 år, lindansaren över Niagara.
  - Aurelio Lanciai skulle ha fyllt 90 år.

Nya vägar i Indien, del 3

Jag gick sedan ner till Biblioteket för att besöka Joyce Murdoch, och för en gångs skull var hon hemma men mitt i en storstädning, så vi kunde inte talas vid särskilt länge. Emellertid var det roligt att se henne igen - för andra gången sedan 1995. Vanligen har hon aldrig varit hemma när jag kommit förbi. Hon har samarbetat med Dalai Lama i decennier.

MacLeod Ganj var annars mera välmående och strålande än någonsin. Där fanns fler unga västerlänningar än någonsin, och en del hade bott där i månader. Detta unika tibetanska samhälle gav ett ytterst välmående intryck, och upplevelsen därav gav hela min resa den mest idealiska tänkbara inledning.

Eftermiddagen tillbringade jag tillsammans med Janet, en förtjusande amerikanska från *Upper State New York*, som rest till Indien för att stanna länge och fastnat i Dharamsala, där hon tänkte stanna för att undervisa tibetanska barn i engelska. Vi trivdes så bra i varandras sällskap att vi även åt middag tillsammans och inte skildes förrän det var dags för mig att gå till bussen.

Nattbussresan till Dehra Dun tog 16 timmar som vanligt och var, som en av mina engelska medpassagerare betecknade den, *episk*. Den var fullproppad, jag hade en ytterst obekvämsits mellan en fet dam som hela tiden kräktes ut genom fönstret och en fräck hindu som satt med fötterna i gången med ryggen mot mig och sov, så att jag hela tiden måste backa upp honom som ryggstöd: det mest hänsynslösa sättet mot ens medpassagerare att sitta och sova i en buss. Vi var fem européer, men en försvann spårlöst i Chandigarh. Han bara lämnade bussen, och risken är att han gick för att ta sig en kopp te och inte hittade tillbaka igen. En annan var en mycket originell italienare med mycket långa ben som hade det besvärligt i bussen: indiska bussar är inte byggda för långbenta vidunder. De andra tre var engelsmän. En skulle upp till Almora och Kausani, och vi lovade återförenas där. De andra två följde med mig till mitt ljuvliga hotell Rishilok (*Tourist Bungalow*) på andra sidan bifloden i Rishikesh, där det bodde ett glatt gäng australiensare som ämnade öppna Indien för australiensisk turism. Efter denna trevliga samvaro och någon vila gick jag iväg till min indiska familj utanför staden.

Att få sitta hos Jacky utanför hans ringa bostad vid vattnet och få njuta av fullmånens sken i Ganges var något av mina underbaraste skönhetsupplevelser i Indien. Han mådde väl trots en livsfarlig förkylning i september i samband med översvämningarna och naturkatastroferna, då hela Ganges dränkte hela Hindustan. Han hade sin evärdliga rökhosta genom sin kroniska cigarettkonsumtion, som han aldrig slipper, men vi diskuterade lika fullt hela världens öden och äventyr och kom fram till att det inte var fullt så illa som det såg ut. Även familjen mådde väl. Mr Sharma bjöd generöst på sin Contessa-whisky, ett av Indiens bättre whiskymärken (bara 42%), medan Mrs Sharma bjöd på en magnifik middag. Indiens ekonomiska kris under hösten illustrerades av löken. I augusti gick den upp i pris 1000% och sjönk inte i pris igen förrän helt nyligen men med bara 50%. (Den gick alltså upp från 6 till 60 rupier kilot och sjönk sedan till 30 rupier kilot, en pristurbulens av katastrofala dimensioner.) Till denna måltid och whisky diskuterade jag Shakespeare med Harish, Rysslands ekonomiska kris med hans broder och skillnaden mellan europeiskt och indiskt kök med deras fader. Vi kom fram till att Shakespeare hade varit åsnan i sin klass som inte fattat något, att Rysslands kris nästan lett till Indiens ekonomiska sammanbrott, och att skillnaden mellan italienskt och indiskt kök var obetydlig, medan den mellan nordiskt och indiskt kök var astronomisk. Lycksaligheten var total, och mina indiska vänner uttryckte sin stora glädje och tillfredsställelse över att jag lyckats komma till rätta (alltså till Indien) ännu ett år.

Med Jacky hade vi analyserat fenomenet att det kommer fler västerlänningar till Indien för varje år. Han har ju arbetat i årtal i Europa, så han vet vad Europa handlar om. Det går inte att, som man gör i Europa, enbart forcera sig fram genom stress. Man måste bli urholkad, ihjälstressad och sluta i nervösa sammanbrott. I Indien koncentrerar man sig på den andliga sidan av livet. Denna är mera väsentlig än den materialistiska streberkarriären, och det måste hela världen förr eller senare komma till insikt om, om den alls skall kunna överleva. Just därför hade Jacky slutligen övergivit Europa för att isolera sig i Indien med det indiska levernet bara för att över huvud taget överleva.

(forts. i nästa nummer.)

Lördagen den 8 november inleddes med uppstigning klockan 4 och utflykt till soluppgången vid Tiger Hill. Bergen var delvis insvepta i dimmor, vilket gav hela landskapet ett mer trolskt utseende än vanligt. Morgonen blev sedan underbart skön och bjöd på magnifika utsikter och promenader mellan de olika klostren.

Därefter vidtog uppgörelsen med myndigheterna. Jag hade skrivit två identiska rapporter om incidenten vid Teesta, en till polisen och en till busskompaniet. Polisen tog mycket beredvilligt emot mig, läste rapporten uppmärksam och lovade göra vad de kunde. Detta innebar i första hand att skicka rapporten vidare till jurisdiktionen i Teesta, då det var där brottet hade begåtts, varför det föll utanför Darjeelings jurisdiktion. Bara att få rapporten till rätt jurisdiktion skulle ta ett par dagar. Polisen försäkrade mig med all sin innerligaste tjänstvillighet att det aldrig hade hänt, att något som någon turist hade förlorat någonsin hade kunnat återfinnas. Och jag hade ju ändå bara förlorat 6000 rupier.

Därefter följde turerna hos busskompaniet. Förgäves letade jag efter kontoret för Denzong Express. Det fanns inget. Jag hänvisades till deras biljettkontor. Där hänvisades jag vidare till ett kontor med ett helt annat namn. Detta kontor snurrade jag omkring och letade efter i någon halvtimme. Skylten fanns utanpå huset, men något kontor fanns inte i huset. Det var bara att fortsätta leta sig fram metodiskt. Till slut kom jag fram till en damekiperingsbutik på tredje våningen i busshuset. Där var det. Bakom butiken var det en liten vrå med ett ännu mindre kontor. Där fick jag vänta så länge.

Till slut kom den lille direktören, en tibetan. Jag förklarade problemet för honom. Han förstod genast allt. När han var helt insatt i situationen frågade han: "Och vad vill du att jag ska göra åt saken?" Jag svarade troskyldigt: "Jag vet inte vad ni kan göra åt saken," och lämnade åt honom att avgöra om han kunde göra något åt saken. Det kunde han.

Det visade sig att han ägde bussen som jag förlorat mina pengar i. Dessutom ägde han ett hotell. Han föreslog helt generöst och spontant, att jag skulle flytta över till hans hotell, bo där gratis och sedan fara med hans buss till Kathmandu på hans bekostnad (355 rupier). Därigenom gav han mig möjlighet att spara 655 rupier. Det var mer än 10% av vad jag hade förlorat. Givetvis accepterade jag anbudet med största möjliga tacksamhet. Vi blev genast goda vänner.

Hans hotell *Shanti* låg ovanför staden mycket nära Fredspagoden. Det var just det läge jag alltid hade drömt om: inga avgaser, bortom det stökiga centrum och strax under Darjeelings vackraste väg Gandhi Road, som bär direkt till Fredspagoden. Jag visste vart jag skulle bege mig för nästa soluppgång.

Detta var dessutom en festdag. Det var höjdpunkten i Darjeelings te- och turistfestival, och båda tågen lämnade denna morgon Darjeelings station under flygande fanor och klingande spel, medan det förekom parader och andra militära högtidligheter vid Patasialooopen när tåget tuffade förbi.

Sedan jag kom till Darjeeling första gången 1992 har hela staden lyft sig. Då förekom endast ett fåtal turister, ruinerna låg oåtgärdade kvar efter gurkha-upploppen under 80-talet, och hela staden verkade helt förfallen och oreparerad sedan engelsmännen jagats bort 1947. Strömavbrott förekom ideligen, åtminstone två timmar per kväll låg staden mörklagd, och allt verkade fallfärdigt. Nu kunde jag till min glädje konstatera, att Röda Korsets hus nu äntligen var restaurerat och i full funktion igen, medan arbetena fortskredit en aning för hotell Mount Everests restaurering, två av de värst skadade och skönaste byggnaderna från den engelska tiden och före oroligheterna. Även rådhuset höll nu på att få nytt tak, och det största miraklet av alla: inga strömavbrott! Man kunde ostört läsa och skriva hela kvällen för första gången någonsin under min tid som ständigt återvändande gäst i Darjeeling.

Jag berättade för Sri Ram om mina vänners förfrågan till mig i Rishikesh, om jag kunde tänka mig att bo i Indien. Jag hade svarat ja. Förvånansvärt många européer gör detta, de största kolonierna finns enligt Johannes i Goa, Nepal, Manali, omkring Almora och i Dharamsala, och anledningen tycks vara, att de får större respekt av indierna än av européerna. De trivs inte med den amerikanskinfluerade europeiska stressen med den högt uppdrivna materialismen, i Indien känner de att de blir bättre och ödmjukare som människor, de lär sig samarbeta och sköta sina relationer bättre, och i Indien finner de det lättare och billigare att leva. Sri Ram betalar 150 rupier i månaden för sin lägenhet med badrum och rinnande vatten (33,33 kronor), och detta är normalt för en etta i Indien. Enligt Sri Ram skulle jag lätt kunna hitta en liten och billig bostad i Darjeeling som skulle vara helt till fyllest för mina önskemål.

Sri Ram har för tillfället övergivit sina engelska studier och inte skrivit några nya noveller på länge. I stället har han återupptagit sina gamla studier i sanskrit, ett av världens svåraste språk, och han höll ett antal föreläsningar för mig om detta. Bokstäverna i det sanskritiska alfabetet varierar mellan 42 och 52, beroende på vilka bokstavskombinationer man använder. En bokstav kan nämligen varieras så att den bildar hela stavelser. Emellertid är det lätt att förstå sanskrit om man kan hindi, ty 90% av vokabulären i sanskrit finns även i hindi. Bokstäverna i hindi är identiska med dem i sanskrit men förenklade. Urdu är samma språk som hindi, deras grammatik är identiska, men urdu skrivs med arabiska bokstäver. Däremot skiljer sig grammatiken i hindi från den i sanskrit lika mycket som nygrekiska från klassisk grekiska, som för resten hade samma aoristsystem som sanskrit har.

Min natt på mitt nya gratishotell blev emellertid förfärlig. I stället för ett täcke fick jag två filtar, så att man frös hela natten, elektriciteten var på sparlåga så att man varken kunde läsa eller skriva något, och det fanns inte ens rinnande kallt vatten. Dessutom försämrades vädret. Morgonen var insvept i moln, så att man inte ens fick en skymt av Kanjenjunga vid soluppgången, och till råga på eländet var man inlåst på hotellet, så att man inte kunde gå ut förrän järngallret låstes upp av någon i huset. Fredspagoden var vackrare än någonsin, Darjeelings utan tvekan vackraste och ädlaste monument, men det hjälpte inte upp det dåliga vädret.

När solen inte skiner är det svinkallt i Darjeeling, och då är det en prövning att vara där. Lika underbart och vackert som Himalaya är i drägligt väder, lika provande är det i sämre väder, och då längtar man lätt hem eller åtminstone ner till varmare nivåer. Vädret spelar en oöverskådligt avgörande roll för alla resor i Himalaya. Är vädret gynnsamt måste allt bli en succé. Om vädret sviker en är man verkligen illa ute.

Det var inte att tänka på att bege sig på en utflykt högre upp till Rimbik med dagens väder. Det kom flera skurar under dagens lopp, och dagens största arbete och uppgift blev att finna ett drägligare hotell. Det lilla gammalmodiga Hemadri hade stora underbara rum att bjuda på för bara 100 rupier, vilket var för mycket för mig. Till slut föll jag för det underbart trivsamma Hotel Tower View bakom toppen av staden och televisionsmasten, där jag fick ett rum med utsikt mot öster, med fungerande kallvattensdusch och rinnande vatten, och med ett litet bord med en stol, som var direkt inbjudande till inspirerat skrivbordsarbete. Priset var 70 rupier (15 kronor). Jag kunde inte motstå det. Dessutom hade hotellet en trivsamt liten restaurang, hela familjen med ett obestämt antal barn hjälpte till med att driva rörelsen, och värden var mycket trevlig. Jag firade denna söndag, min tredje fullbordade vecka av resan, med att duscha och tvätta mig noga för första gången sedan Dharamsala. Det var kallt men gjorde gott.

(forts. i nästa nummer.)

Expedition Tibet maj '97, del 18.

På måndagen besökte vi det buddhistiska Patan (Lalitpur) under Shekars kvalificerade ledning med alla dess tempel och palats, där det vackraste var den magnifika Krishna-pagoden på Durbar-torget, som hade kunnat ritas av en renässansarkitekt med en skulpturell miniatyrutsmyckning utan motstycke. Därefter åkte vi upp till Swayambunath, det ökända Aptemplet, där jag blev bestulen av en apa på två mangofrukt. Jag hade tre stycken i en plastpåse när jag gick ner för trappan mot staden, när en apa helt fräckt flög på mig bakifrån och slet sönder påsen. Mangofrukterna rullade hopplöst ner för den oändliga trappan, och endast en kunde räddas undan de skamlösa aporna.

Jag skildes från de andra för att söka upp Johannes. Dagen var olidligt het, men jag hade bättre tur nu än förra gången. Han låg på sitt rum och sov. Han hade gett instruktioner om att ett besök från mig var det enda som fick störa honom. Han blev glad när han blev väckt av mitt besök, på så gott humör hade jag sällan sett honom, och vi gick genast ut till ett litet tesjapp för att över en kopp te med *laddhus* diskutera min resa.

Att min resa gått så bra glädde honom mycket. "Ni har haft en otrolig tur," menade han. "Jag har aldrig upplevat att ett sällskap västerländska gröngölingar haft en så makalös tur runt Kailas." Men vad som mest av allt glädde honom med vår resa var att vi tagit omvägen förbi Shegar bara för att besöka dess kloster. "Det är ett av mina favoritkloster," förklarade han. "Många Khampas och flyktingar har kunnat gömma sig där under svåra tider. Det var därför det förstördes så grundligt. Det var legendariskt under det långa gerillakrigets tid. Det gläder mig mycket att de har kommit så långt med renoeringen."

Allt vad vi talade om vidare faller utanför ramen för denna skildring, men han tyckte att det räckte med vårt möte denna dag. "Jag beklagar att du offrat ett besök vid Bodhnath med dina vänner för min skull. Det skulle du inte ha gjort. Du hade kunnat träffa mig i morgon i stället."

Men nu när du utan svårighet lyckats göra parikraman runt Kailas behöver du inte mig längre som din vägvisare. Du är fri från mig. Vi har känt varandra i 18 år, och under nio av dessa har vi samarbetat litterärt. Jag betvivlar att detta samarbete nu behöver fortsätta. Dina nyheter från Tibet gläder mig. Jag trodde det skulle dröja innan jag skulle återvända dit, men efter vad du berättar verkar kusten vara klar. Jag har ju inte klippt mig nu sedan konferensen i Simla för tre och ett halvt år sedan, så jag skulle lätt kunna maskera mig som Khampa och ta mig in i Tibet igen. Frågan är om jag gör det.

Naturligtvis skall vi fortsätta hålla kontakten. Men du behöver mig inte längre som din vägledare i Himalaya. Du är mogen nog att stå på egna ben. Så jag är tacksam om du respekterar att vi nu borde betrakta vårt litterära samarbete som avslutat."

Han menade allvar med detta. Emellertid hade han ett kort kvar i ärmen. Innan vi skildes gav han mig utan ett ord ett brev. Det var från ingen mindre än vår gamle vän doktor Sun. Jag översätter det här ordagrant:

"Detta är mitt uttalande beträffande Hongkongfrågan. Jag blev mycket förvånad när premiärminister Margaret Thatcher gav upp Hongkong så lätt. Hon skulle med större noggrannhet ha beaktat det faktum att Kina är en diktatur och att Hongkong styrdes av en demokrati. I stället släppte hon Hongkong utan vidare, på samma sätt som premiärminister Neville Chamberlain utan vidare lät Nazi-Tyskland få Tjeckoslovakien 1938.

Bakom denna transaktion ligger naturligtvis främst amerikanska affärsintressen. Kina och Amerika är idag världens enda återstående imperialistiska makter. Därför

stödjer de varandra, då de tror att deras imperialistiska intressen är gemensamma, fastän den ena är en diktatur och den andra en demokrati. Denna förmodan att de har gemensamma imperialistiska intressen är ett grovt misstag.

Dårskapen i detta är att låta det kinesiska kommunistpartiet ha någon del i spelet. Det kinesiska kommunistpartiet är ett gäng banditer utan något folkligt stöd eller legitimitet. De usurperade makten i Kina 1949 för att etablera en hård diktatur som bara kunde vidmakthålla sin ställning genom att utrota miljoner och hundratal miljoner människor, och de har bara behållit sin makt genom rått våld. Att över huvud taget erkänna en sådan regering var ett förfärligt misstag från början. Jag tror att Frankrike var den första demokrati som tog ett sådant ytterst odemokratiskt steg.

Vem som än har någonting att göra med en sådan odemokratisk regering som den självtablerade kommunistregimen i Kina gör sig delaktig i dess förtryck av det kinesiska folket och blir smittad av det partiets brott, hur hårt det partiet än försöker dölja och förneka sina brott i det förflutna. Kinas kommunistparti har överlevt och fortsätter att överleva bara genom sina dåliga lögnar. Det har inget hjärta, ingen grund och ingen legitimitet. Det är själv vad Ordförande Mao kallade en "papperstiger". Det kallar den legitima tibetanska exilregeringen i Dharamsala i Indien för "Dalai Lama-klicken" medan det regerande kommunistpartiet i Kina i själva verket inte är något annat än en liten klick av självutnämnda usurpatorer.

Den minsta skyldighet som Kina har gentemot Tibet, som vi under så många år har förslavat, torterat och försökt beröva dess identitet, vore att återuppbygga vartenda kloster som vi förstörde i Tibet mellan 1956 och 1976. Vi förstörde mer än 6000 kloster och gjorde mer än 500,000 munkar och nunnor hemlösa, varav många av dem dog till följd. Detta ohyggliga brott måste Kina sona på ett eller annat sätt.

Detta är mitt uttalande beträffande Hongkongfrågan.

Doktor Sun, Kanton, maj 1997."

(Avslutning i nästa nummer.)

Liten kommentar. Både doktor Suns uttalande (innan Hongkong övertogs av Kina) och Johannes avsked från 1997 är numera historia. Kina har inte övertagit Hongkong med samma våldsamhet och terror som det en gång "övertog" Tibet, och samarbetet med Johannes fick en intressant återupptagning genom Laila Roths initiativ att be honom medverka i en novell.

Världens förändringar sker snabbare än någonsin, och vad som var aktuellt för bara 1 år sedan ter sig redan idag som antik historia.

Vad som dock förblir brännande aktuellt i doktor Suns argument fortfarande är Kinas vanvettiga fortsatta ockupation av Tibet. Denna världssmärta brinner nu oförminskad för 50-e året.

Om Fritänkaren.

C. Lanciai, som fick sitt italienska efternamn av sin veronesiske farfar, föddes 1951 i Helsingfors av finlandssvenska föräldrar men har sin fasta adress i Göteborg sedan 1955. Redan som barn ville han bli författare, men hans levebröd blev musiken, då han arbetade 6 år som kyrkorganist och 15 år som pianopedagog, tills ett magsår tvingade honom utomlands. Efter att ha refuserats som författare i 23 år, delvis kanske emedan hans inriktning alltid varit internationalistisk, startade han 1992 sin humanistiska tidskrift "Fritänkaren" i samarbete med svensktalande vänner utomlands. Han ämnar alltid fortsätta att arbeta med musik *och* litteratur parallellt.

Refuseringarna har efter 1992 fortsatt icke desto mindre och understundom drabbat även Fritänkaren, som om det över alla svenska bokförlag rådde en oskriven lag, som säger, att *"den författaren refuseras utan kommentarer eller motiveringar"*, vilken lag iakttages rigoröst utan undantag jämte dess oskrivna fotnot, att *"den författaren ej heller någonsin mottage något svenskt litterärt erkännande från något håll,"* så att vi senare i år kan fira 30-årsjubileum som refuserad författare. Den senaste refuseringen från Norstedts omfattade bara en enda rad och var för säkerhets skull anonym utan underskrift. Somliga har velat förklara bokförlagens allergi och oskrivna lagstiftning mot honom med att han ju faktiskt inte bara är född utlänning utan till och med "finndjäväl" och som sådan tillhörig den mest illa beryktade invandrargruppen i Sverige, de farliga och fruktade "finnpajsarna", som bara skrämmer genom sin sammanbitna tystnad och hårda arbetsamhet. Därmed torde hans utsatta situation som offer för oskriven förlagslagstiftning knappast förbättras genom att hans enda metod att motstå dess slaviska efterlydelse bland förlagen är att fortsätta sammanbitet arbeta.

Detta måste naturligtvis sätta sin prägel på Fritänkaren, som därigenom är en fullständigt ärlig tidskrift egentligen utan någon annan ambition än att tjäna sanningen och konsten. Vi gör ingen reklam för oss och har alltid varit kliniskt fri från annonser, vilket då skiljer oss helt från mängden av tidningar och tidskrifter som lever på att prostituera sig själva.

Göteborg den 22.1.1999